

PRODISLEX

PROTOCOLS DE DETECCIÓ I ACTUACIÓ EN DISLÈXIA

Per a

Segon cicle d'Educació Primària

Novembre de 2010

Núm. de registre: PM-386-2010

INTRODUCCIÓ

La dislèxia és un trastorn d'aprenentatge que es caracteritza per una dificultat significativa en l'aprenentatge de la lectura i de l'escriptura, en absència d'alteracions neurològiques i/o sensorials que ho justifiquin, havent rebut prèviament oportunitats escolars per al seu aprenentatge. La dislèxia, per tant, és un trastorn d'origen neurobiològic, crònic i que afecta aproximadament un 10% de persones. Estudis sobre població de nens de parla anglesa estimen una prevalença entre el 5 i 10% (Flynn i Rahbar, 1994)¹, encara que en alguns casos s'ha arribat a estimar fins al 17,5% (Shaywitz et al., 1992)². Cal destacar que existeixen diferents graus d'afectació: lleugera, moderada o severa.

Afecta principalment al procés lector i escriptor, encara que també pot haver-hi altres àrees alterades en major o menor mesura, com són la memòria de treball, l'atenció, la coordinació, la percepció i l'orientació espai-temporal. Existeix una gran evidència que hi ha factors genètics heretats que són la causa inicial de la dislèxia, si bé la família moltes vegades desconeix aquest tipus d'antecedents. El procés de transmissió no és molt conegut encara, però s'ha identificat una relació amb el cromosoma 6 (Marlow et al., 2003)³. A la vegada, estudis amb neuroimatge mostren que les persones amb dislèxia presenten diferències significatives de funcionament neuronal en l'accés a la lectura, per tant la dislèxia deixa de ser un trastorn invisible per ser una evidència científica (Shaywitz, 2003)⁴.

Com a conseqüència i en resposta al context (escolar, familiar, social, etc.) pot aparèixer una simptomatologia secundària lleu, moderada o severa: falta de

---

¹ Flynn, J.M. y Rahbar, M.H. (1994). Prevalence of reading failure in boys compared with girls. *Psychology in the Schools*, 31(1), 66-71.

² Shaywitz, S.E., Escobar, M.D., Shaywitz, B.A., Fletcher, J.M. y Makuch, R. (1992). Evidence that dyslexia may represent the lower tail of a normal distribution of reading ability. *New England Journal of Medicine*, 326(3), 145-150. En: <http://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJM199201163260301> (consultat maig de 2010).

³ Marlow, A.J., Fisher, S.E., Francks, C., MacPhie, I.L., Cherny, S.S., Richardson, A.J., Talcott, J.B., Stein, J.F., Monaco, A.P. y Cardon, L.R. (2003). Use of Multivariate Linkage Analysis for Dissection of a Complex Cognitive Trait. *American Journal of Human Genetics*, 72(3), 561-570. En: <http://www.cell.com/AJHG/issue?pii=S0002-9297%2807%29X6018-X> (consultat juny de 2010).

⁴ Shaywitz, S.E. (2003). *Overcoming Dyslexia: A New and Complete Science-Based Program for Reading Problems at Any Level*. New York: Vintage Books.

confiança, baixa autoestima, ansietat, depressió, frustració, trastorns del somni, trastorns de l'alimentació, trastorns del comportament, somatitzacions, etc. En aquest sentit, seria important recaptar informació de la família per conèixer si el nen se sent bé emocionalment.

La dislèxia pot venir acompanyada d'altres trastorns com poden ser el Trastorn per Dèficit d'Atenció amb o sense Hiperactivitat (TDA-H), dispràxia, discalculia, disgrafia i disortografia. Tenint en compte l'alt percentatge d'alumnat que presenta trastorns de lectura i escriptura (dislèxia) o uns altres, serà necessari tenir eines útils per detectar els possibles casos dins de les nostres aules.

L'objectiu principal d'aquest protocol és proporcionar un document útil i pràctic per al professorat. És important que, el protocol, l'utilitzi el tutor o la tutora com a eina de detecció de l'alumnat que manifesti dificultats a les àrees esmentades anteriorment, amb la participació de la resta de professorat i del departament d'orientació. La seva utilització és molt senzilla. S'ha de marcar amb una resposta adequada a cadascun dels ítems: SÍ, NO, SE. L'apartat d'observacions permet matisar o ampliar els ítems que es consideri oportú.

Una vegada completat el protocol, sempre ha de derivar-se al servei d'orientació educativa, que determinarà si existeixen símptomes de risc de presentar dislèxia i, en cas afirmatiu, procedirà a una avaluació individual. En aquest procés, es tindrà en compte tota la informació externa que la família pugui aportar. Cal tenir present que el fet de no mostrar símptomes en alguna de les àrees avaluades, no pressuposa l'absència de trastorns d'aprenentatge, i s'ha de posar l'accent sobretot en la integració de la lectura i escriptura, dificultats a l'àrea espai-temporal i a l'àrea emocional i/o de comportament.

Es recomana l'emplenament del protocol cap al final del cicle i que el grup de referència sigui el grup aula.

Tutor/a:	
Alumne/a:	
Centre educatiu:	Data de naixement:
Curs:	Data d'observació:

Indiqueu amb una "X" la resposta adequada a cada un dels ítems.

Història clínica	SÍ	NO	SE ⁵
Presència d'alteració visual. Especifiqueu:			
Presència d'alteració auditiva. Especifiqueu:			
Valoració neurològica. Especifiqueu:			
Altres malalties. Especifiqueu:			
Antecedents familiars de dificultats d'aprenentatge. Especifiqueu:			

Discrepàncies entre:	SÍ	NO	SE
Quocient intel·lectual i l'èxit escolar.			
Treball oral i treball escrit.			
Rendiment en distintes àrees.			

---

⁵ SE: Sense evidències o amb falta de precisió, es necessita més observació.

Comprensió i memòria.			
Esforç – treball i la qualitat dels resultat final.			

ÀREA	CARACTERÍSTIQUES	SÍ	NO	SE
Comprensió i expressió oral	Presenta dificultats d'accés al lèxic (escàs vocabulari en expressió i comprensió).			
	Quan parla, dóna explicacions llargues i complicades.			
	Quan parla "juga, més del que és habitual, amb el temps" (um..., eh...).			
	Li costa entendre el que li estan explicant.			
	Presenta dificultats a l'hora de narrar experiències pròpies, expressar emocions...			
	Li costa seguir una sèrie d'instruccions.			
Lectura/ Espectura	Presenta dificultats significatives en l'adquisició de la lectura (desfasament curricular d'almenys un curs escolar).			
	Presenta dificultats significatives en l'adquisició de l'espectura (desfasament curricular d'almenys un curs escolar).			
	Presenta dificultats en paraules multisil·làbiques.			
	Aversió a la lectura i l'espectura.			
	Canvia, molt freqüentment, l'ordre de les lletres-síl·labes dins les paraules (inversió).			
	Omet o afegeix lletres, síl·labes o paraules (omissions i addicions).			
	Confon lletres simètriques "en mirall" (rotacions).			
	Canvia lletres per altres (substitucions).			
	Ajunta i separa paraules de forma inadequada (unions-fragmentacions).			
	Presenta dificultats en la segmentació de sons.			
	Presenta dificultats en la unió de sons.			
	Comet un nombre elevat de faltes d'ortografia natural i/o arbitrària.			
	Li costa integrar les regles ortogràfiques treballades a classe.			
	Comet un nombre elevat d'errors de sintaxi.			
	Presenta dificultats a l'hora d'identificar conceptes morfosintàctics.			
	Comet un nombre elevat d'errors de puntuació (lectura i espectura)			

ÀREA	CARACTERÍSTIQUES	SÍ	NO	SE
	El seu nivell lector és pobre.			
	Es bota línies quan llegeix.			
	S'inventa paraules quan llegeix o quan realitza una explicació oral.			
	Té una baixa comprensió lectora.			
	No li agrada llegir en públic.			
	Comet un nombre elevat d'errors en la lectura			
	Presenta dificultats a l'hora de realitzar un dictat (no segueix, es perd, etc.).			
	Comet un nombre elevat d'errors en els copiats.			
	Presenta dificultats a l'hora d'agafar apunts.			
	Presenta problemes en la qualitat del grafisme i en l'organització de l'espai.			
	Major dificultat per a l'aprenentatge de llengües (castellà, català, anglès...).			
	Dificultat per planificar i redactar composicions escrites.			
Matemàtiques i comprensió del temps	Dificultats en el càlcul mental.			
	Dificultats persistents en la interpretació i l'ús de símbols matemàtics.			
	Dificultats en l'associació número-quantitat.			
	Presenta dificultats significatives en la integració del concepte de temporalitat (dies, mesos, hores, dates, estacions de l'any).			
	Confusió en el vocabulari i en els conceptes temporals (avui, demà, abans, després, ara, llavors, primer, segon...).			
	Presenta dificultats en aprendre les taules de multiplicar.			
	Presenta dificultats en la comprensió i resolució dels problemes.			
Aspectes cognitius: memòria,	Presenta dificultats a l'hora de copiar de la pissarra o d'un text imprès.			
	Es queixa del moviment de les lletres en la lectura i/o l'escriptura.			
	Presenta dificultats a l'hora d'integrar i automatitzar l'abecedari.			

ÀREA	CARACTERÍSTIQUES	SÍ	NO	SE
atenció i concentració, percepció, orientació, seqüenciació	Confusió freqüent en el vocabulari i en el concepte vinculat amb l'orientació espacial (dreta, esquerra, a dalt, a baix).			
	Baixa memòria per a dades, etc.			
	Baixa memòria per a instruccions, missatges, encàrrecs, etc.			
	Presenta dificultats per recordar allò que ha après el dia anterior.			
	Presenta serioses dificultats a l'hora de recordar informació rebuda per la via de la lectura.			
	Bona memòria a llarg termini (cares, experiències, llocs, etc.).			
	Perd coses amb facilitat (s'oblida d'on ha deixat les coses, no du el material, no du el material necessari a les classes...).			
	Presenta dificultats amb el ritme (poesia, música, etc.).			
	Presenta rendiment variable.			
	Presenta dificultats d'atenció.			
Salut	En ocasions és propens a infeccions d'oïda.			
	Pot presentar freqüentment mal de panxa i/o de cap.			
	En ocasiones presenta problemes d'enuresi i/o encopresi.			
	Presenta nerviosisme, tristesa, alteracions de comportament i/o problemes d'interacció amb els seus iguals...			
	Presenta alteracions cutànies (dermatitis atòpica, eritemes...).			
Personalitat i organització personal	És desordenat.			
	Li costa organitzar-se (pupitre, deures, objectes personals).			
	Li costa tenir els llibres i quaderns necessaris en el lloc apropiat.			
	Presenta dificultades a l'hora d'estudiar de forma independent.			
	Li costa acabar las tasques i/o deures en el temps esperat.			
	És emocionalment sensible.			
	Pot sofrir sovint canvis bruscs d'humor.			

ÀREA	CARACTERÍSTIQUES	SÍ	NO	SE
	Pot tenir una major capacitat intuïtiva.			
	Pot tenir un major grau de curiositat, creativitat i imaginació.			
	Amb freqüència és catalogat d'immadur.			
	Insatisfacció escolar (amb els iguals i/o el professorat).			
	Baixa motivació cap a l'aprenentatge.			
	Amb freqüència és catalogat de gandul.			
	Baixa resistència a la fatiga (es cansa amb facilitat).			
	Baixa autoestima.			
	Molt susceptible.			
	Dificultats d'adaptació social (restricció social, agressivitat, dificultats amb les normes, inhibició...).			
Coordinació psicomotriu	Té dificultats en las habilitats motrius fines (malaptesa manual i poc domini de destreses).			
	Presenta dificultats en les habilitats motrius gruixudes: coordinació i/o equilibri (jocs de pilota, en equip, córrer, saltar, etc.).			
	Amb major freqüència que la resta, confon esquerra-dreta, a dalt-a baix, davant-darrere.			
	Dificultats per realitzar seqüències motrius.			

Observacions:

Si aquest nen no aprèn de la manera com li ensenyem, podem ensenyar-lo com ell aprèn [...]? (Chasty, 1997, 269)⁶.

No existeixen dos alumnes idèntics que aprenguin de la mateixa forma. Per aquesta raó, a les nostres aules, hauríem d'utilitzar una metodologia que pugui maximitzar el potencial d'aprenentatge de cadascun dels alumnes. Hem de respectar la diversitat que existeix a les nostres aules que no és una altra que alumnes de diferents nacionalitats, amb dificultats físiques, amb problemes de conducta, hiperactius, amb dislèxia, amb dificultats d'atenció, amb altes capacitats, etc. Necessitem un mètode d'aprenentatge que sigui vàlid per a tots i que ens permeti atendre la diversitat.

El millor mètode per als alumnes amb dislèxia i que, a la vegada, és òptim per a la resta del grup classe és el que es basa en una metodologia multisensorial (Orton-Gillingham), és a dir, en “un ensenyament en el qual els canals sensorials són estimulats de forma simultània, optimitzant i enriquint el procés d'aprenentatge de tots els alumnes”(Alvarado et al., 2007, 61)⁷.

L'aprenentatge actiu i multisensorial és una de les claus per garantir la igualtat d'oportunitats en l'aprenentatge. Les diferències sensorials són la causa per la qual alguns alumnes no poden aprendre amb efectivitat només en escoltar o llegir. Per a molts, l'ensenyament pot ser facilitat amb gràfics, diagrames, mapes mentals, computadores, vídeo o altres tipus d'ajudes visuals. Altres alumnes, en canvi, han de tenir les idees pràcticament a les seves mans. Els alumnes han de poder realitzar aprenentatges funcionals (saber per què i per a què serveix allò que han d'aprendre). Per a ells, aquests instruments fan que sigui possible i més fàcil aprendre conceptes abstractes com el contingut de les matemàtiques.

Quan tots els alumnes aprenen, el professorat disposa de més temps i pot ocupar-se d'estimular el seu interès, el seu entusiasme i la seva curiositat en iniciar-los en qualsevol experiència d'aprenentatge. Per tant, queda més temps perquè els alumnes a aprendre i apliquin el que han interioritzat de forma pràctica i creativa dins d'altres contextos. Aquests són processos essencials que amb massa freqüència han quedat exclosos de l'aula tradicional, per la urgència que té el professorat de cobrir la matèria prevista.

---

⁶ Chasty, H.T. (1997). Meeting the Challenges of Specific Learning Difficulties. En P.D. Pumfrey y C.D. Elliott (Eds.), *Children's Difficulties in Reading, Spelling and Writing* (pp. 269-288). London, England: The Falmer Press.

⁷ Alvarado, H., Damians, M.Á. Gómez, E. Marorell, N., Salas, A. y Sancho, S. (2007). Dislexia. Detección, diagnóstico e intervención disciplinar. *Revista Enginy*.

COM PODEM ACONSEGUIR-HO?

L'alumnat amb dislèxia necessita associar forma i so; té serioses dificultats per reconèixer el so de cada lletra i poder automatitzar aquesta informació. No integrar adequadament la lectura els dificultarà la comprensió i aquesta es convertirà en una activitat sense sentit, lenta i summament avorrida. Aquest alumnat posseeix una forma de pensar predominantment visual. Necessiten una imatge per a cada paraula, a més de veure, tocar, escoltar, sentir... D'aquesta forma afavorirem l'èxit en el procés d'aprenentatge.

Aquestes pautes ajudaran el professorat a elaborar les seves programacions o estratègies amb un major èxit en relació als resultats acadèmics. D'aquesta manera l'alumne es trobarà en igualtat de condicions pel que fa als seus companys.

Una vegada confirmat el diagnòstic hem de tenir en compte tots els àmbits d'actuació: personal, familiar, social i escolar. La intervenció personal anirà dirigida a analitzar l'estat emocional de l'alumne i a donar-li l'ajuda terapèutica necessària, ja sigui dins o fora del centre. L'alumne, una vegada detectat i abans d'engegar l'adaptació, ha de conèixer i entendre el que li passa; és important donar a conèixer a la resta del grup classe la problemàtica, normalitzant la situació i treballant el respecte i la tolerància davant les diferents formes d'aprendre. D'aquesta manera la resta d'alumnes aprendran a ser respectuosos amb les adaptacions i amb les estratègies metodològiques (Projecte CEIAP)⁸. Aquest factor serà determinant en el procés de recuperació en el seu ajust emocional.

La intervenció familiar es basarà a informar sobre les pautes i estratègies aplicades, a facilitar el contacte amb l'associació de famílies, si existeix, i a potenciar la coordinació entre la família, el centre educatiu i els professionals externs en la metodologia d'estudi que precisa l'alumne. Es donaran a conèixer a la família les adaptacions curriculars que es realitzen perquè, en la mesura del possible, el procés d'aprenentatge sigui compartit i treballat conjuntament. És beneficiós que la família conegui les estratègies i pautes que s'engegaran per part de tot el professorat i conèixer també mètodes d'estudi, tècniques i estratègies per donar continuïtat al que es treballa en el centre. La intervenció social té com a objectiu treballar amb els companys el concepte de dislèxia i sensibilitzar al grup classe (projecte CEIAP).

---

⁸ www.disfam.net/portaWeb/index.php/grupos-de-normalizacion-ceiap

La intervenció escolar té com a objecte determinar les adaptacions curriculars no significatives i/o significatives més adequades per a l'alumne. Les duren tots els membres de l'equip docent, coordinats pel tutor i amb l'assessorament del servei d'orientació.

PAUTES I ESTRATÈGIES PER OPTIMITZAR EL PROCÉS D'APRENTATGE

Pautes generals

1. Fer saber a l'alumne que tot l'equip docent coneix el seu problema, s'interessa per ell i que es posarà en marxa un pla d'actuació conjunt i coordinat per afavorir el seu procés d'aprenentatge.
2. Donar a conèixer el trastorn a la resta de companys de l'aula mitjançant diferents activitats:
  - Es formen diferents grups i se'ls proporciona una llista de personatges coneguts (Einstein, Tom Cruise, Michael Jordan, Bill Gates...). Cada equip tria un personatge i realitza un treball de recerca de dades bibliogràfiques. Finalment aquests treballs es posen en comú i s'explica que el motiu d'aquesta iniciativa és donar a conèixer personatges rellevants amb dislèxia. Aquest descobriment donarà motiu a un debat per poder conèixer i respectar aquest tipus de trastorn. També serà molt positiu per a l'alumne amb dislèxia conèixer personatges de gran prestigi amb la seva mateixa problemàtica.
  - Convidar un expert en la matèria per dur a terme una conferència.
  - Presentació d'un mural informatiu sobre el trastorn elaborat pel propi alumne.
  - Fer veure les dificultats d'aprenentatge que presenten: d'escriptura, mitjançant dictat amb la mà contrària; de lectura, mitjançant la presentació de paraules on format i contingut no coincideix (groc, verd, blau...) denominant el color; i d'expressió oral, mitjançant un discurs eliminant paraules que continguin un so determinat.
3. Reforçar les àrees i/o habilitats en les quals l'alumnat se senti còmode i potenciar-les al màxim. Cercar un esport o una activitat extraescolar en la qual destaquï o no tingui dificultats.
4. Donar una sola instrucció, ja que és molt més efectiu anar donant una ordre després d'una altra.
5. Adequar la quantitat i el grau de dificultat dels deures.
6. Evitar que l'alumne copii enunciats o informació escrita (pissarra, llibre de text, etc.) així com preguntes dictades.

7. Cercar reforços visuals o auditius per treballar els continguts de les diferents matèries (presentacions amb programes informàtics tipus PowerPoint, mapes conceptuals/mentals, documentals, pel·lícules, etc.)
8. Afavorir un aprenentatge significatiu i vivencial a través de projectes, sortides culturals, projecció de pel·lícules, excursions...
9. Confeccionar un calendari visual amb dibuixos o fotos significatius per facilitar la situació en el temps (dies, mesos, estacions).
10. Confeccionar un horari visual, associant cada matèria amb una imatge i/o color.
11. Com a recurs didàctic dins l'aula és aconsellable utilitzar esquemes i reforços visuals o auditius (esquemes de claus, mapes conceptuals, resums amb suport visual, murals interactius, documentals, cintes de vídeo, programes informàtics, CD, utilització d'enciclopèdies o diccionaris visuals, CD-ROM, presentació de les explicacions en PowerPoint o similar, etc.).
12. Permetre l'ús de l'ordinador com a eina complementària en el seu procés d'aprenentatge.
13. Poder enregistrar en àudio les explicacions de classe com a material de reforç i estudi.
14. Permetre l'ús d'eines compensatòries (calculadora, taules de multiplicar...) així com material manipulatiu per treballar conceptes matemàtics, tant a classe com en les proves d'avaluació.
15. Acompanyar el procés d'aprenentatge de lògica-matemàtica amb jocs de rol de situacions quotidianes per afavorir la integració d'aquests conceptes: euros, unitats de mesura, de pes...
16. Davant dificultats d'atenció i/o d'organització personal tenir a la vista autoinstruccions d'organització personal (organització del pupitre, preparació de la motxilla, etc.).
17. Treballar amb agenda i/o gravadora perquè pugui registrar les dates de controls/proves d'avaluació, la presentació de treballs i els deures.
18. Coordinació del professorat en l'adequació del volum de deures registrant-los en un lloc comú.
19. Tenir un calendari a l'aula amb les dates de proves d'avaluació i de lliurament de projectes o treballs, afavorint que aquests es trobin espaiats en el temps.
20. Folrar els llibres i quaderns associant un color per a cada matèria, mantenint el mateix codi de colors que en l'horari.
21. Tenir exposats a l'aula murals interactius i reforços visuals per afavorir els aprenentatges, així com materials elaborats per ells relacionats amb els seus interessos i motivacions.
22. A l'aula i a casa tenir a la vista targetes visuals que puguin ajudar a treballar o recordar un concepte.

23. Evitar la còpia innecessària d'informació de llibres de text.
massa informació (pissarra, llibre de text, etc.) així com realitzar dictats
excessivament llargs.

Pautes específiques per a llengua castellana i catalana

1. En cas necessari, reforçar l'aprenentatge de la lectura i escriptura a través de la utilització del sistema fonològic.
2. Permetre la lectura sil·làbica per afavorir els processos de lectoescriptura, així com seguir la lectura amb el dit.
3. Treballar amb codis de colors per treballar diferents conceptes (per exemple: vocals, consonants, síl·labes tòniques i àtones).
4. Estimular els processos lectors i escriptors a través de rimes, endevinalles, embarbussaments així com recolzant-nos en material audiovisual (CD, DVD...).
5. Elaborar diccionaris personalitzats d'enriquiment de vocabulari.
6. Utilitzar diccionaris amb pestanyes laterals amb l'abecedari incorporat.
7. Elaborar diccionaris visuals personalitzats per treballar l'ortografia arbitrària.
8. Pel que fa als treballs d'expressió escrita:
  - Preveure la possibilitat que l'alumne pugui realitzar el treball amb ordinador.
  - Realitzar dictats preparats.
  - Donar més importància al contingut i no tant a la forma (ortografia, estructuració sintàctica, etc.). Corregir únicament les faltes d'ortografia que facin referència a la regla ortogràfica que en aquest moment s'estigui treballant o bé unes altres prèviament pactades amb l'alumne.
  - No copiar de nou un dictat per haver realitzat un nombre elevat d'errors ortogràfics atès que la còpia sistemàtica de paraules no beneficia la integració de l'ortografia.
  - Reduir la quantitat de text per copiar.
  - Si l'alumne presenta una disgrafia associada, s'ha de permetre que els copiats es realitzin amb ordinador.
9. Pel que fa als llibres de lectura obligatoris:
  - Reduir la quantitat.
  - Adequar els llibres al seu nivell lector o, en tot cas, facilitar-los la lectura (anticipar resums, esquemes de contingut per capítols, etc.).
  - Avaluar a través de l'elaboració de treballs prèviament estructurats o del lliurament dels resums per capítols.
  - Adaptació de prova: permetre que l'alumne pugui tenir accés al llibre de lectura, així com al material que prèviament se li ha facilitat o que ell mateix ha elaborat.

10. Proves d'avaluació de comprensió de textos:

- Abans de començar, llegir el text en veu alta una vegada (ja sigui de manera grupal o individual) o permetre-li tenir l'enregistrament del text per recolzar la lectura.

- Format de la prova:

- Augmentar la grandària de la lletra.
- Augmentar l'interlineat.
- Fragmentar el text en petites parts i intercalar les preguntes de comprensió, o numerar els paràgrafs del text perquè l'alumne sàpiga on trobar la resposta.
- Evitar preguntes de resposta oberta.

11. Respectar la voluntat de l'alumnat amb dislèxia a l'hora de llegir en veu alta. Si l'alumne accedeix a llegir, se li ha de donar amb antelació el text.

12. Fomentar la lectura en veu alta per part de l'adult.

13. En ocasions trobem alumnes que presenten una disgrafia associada (lletra poc llegible). En aquests casos s'ha de permetre l'ús de l'ordinador com a eina compensatòria.

Llengües estrangeres

1. Assenyalar els objectius mínims de cada tema per a l'aprenentatge del vocabulari i de la gramàtica.

2. Reduir la quantitat de vocabulari per aprendre.

3. No corregir les faltes d'ortografia, permetent la transcripció fonètica de les paraules (per exemple: orange-oranch), prioritzant la integració oral.

4. Proporcionar amb antelació el dictat que s'ha de realitzar. Realització de dictats preparats.

Aprenentatge de tècniques d'estudi

S'ha d'ajudar a cada alumne a conèixer i triar aquells mètodes d'estudi que s'adaptin millor al seu estil d'aprenentatge, fomentant l'ensenyament de tècniques d'estudi d'una forma explícita dins l'aula. D'aquesta forma l'alumne desenvoluparà estratègies i hàbits d'estudi que li permetran tenir un major grau d'autonomia així com una probabilitat major d'èxit acadèmic.

Les següents estratègies poden ser adaptades a qualsevol alumne, independentment de la seva edat o curs:

- Identificar i subratllar paraules claus en un enunciat o un text.
- Resumir mitjançant anotacions (emprant colors i imatges per reforçar conceptes claus i estimular la memòria) per part del mestre.

Pautes específiques d'avaluació

1. Permetre que l'alumnat respongui en la seva llengua materna i si presenta interferències entre el castellà i el català i no penalitzar-lo per això.
2. Utilitzar colors alternatius al vermell per a la correcció (els alumnes associen aquest color al fracàs).
3. Evitar la correcció sistemàtica de tots els errors en la seva escriptura.
4. Presentar les preguntes de la prova per escrit (no dictar o copiar de la pissarra).
5. Si l'alumne presenta una disgrafia associada, se li ha de permetre l'ús de l'ordinador per realitzar les proves d'avaluació.
6. Evitar que l'alumne tingui més d'una prova per dia.
7. Donar a conèixer les dates de les proves d'avaluació almenys amb una setmana d'antelació.
8. Plantejar alternatives complementàries d'avaluació a la prova escrita depenent de les característiques de l'alumne:
  - Prova oral.
  - Prova tipus test.
  - Canviar el format de la prova escrita (enunciats curts, destacar paraules claus dels enunciats, activitats de relacionar amb suport visual, posar un exemple, augmentar la grandària de la lletra, presentar una qüestió per pregunta...).
  - Presentació d'un projecte/treball prèviament estructurat.
  - Considerar el quadern de treball com a eina d'avaluació.
9. En les proves escrites ens hem d'assegurar que ha comprès l'enunciat de totes les preguntes.
10. Realitzar una lectura prèvia de la prova per part del professorat.
11. Proporcionar un temps addicional en les proves d'avaluació escrites i/o reduir el nombre de preguntes per contestar.
12. Avaluar les proves d'avaluació i treballs en funció del contingut.
13. Les faltes d'ortografia no han d'influir en la puntuació o resultat final.

Les següents Adaptacions Curriculars Individualitzades no significatives tenen com a objectiu proporcionar a l'alumnat amb dislèxia les eines metodològiques i d'accés necessàries a causa del trastorn d'aprenentatge que presenten. Aquestes acompanyaran a l'alumne en cadascuna de les assignatures durant tot el procés educatiu.

Si bé aquestes adaptacions són les mínimes obligatòries, hauran d'ampliar-se en funció de cada cas, adequant-se a la simptomatologia que presenta l'alumne, mitjançant l'assessorament de l'especialista.

Adaptacions generals bàsiques:

1. Permetre l'ús de l'ordinador, així com programes informàtics específics (lectors, correctors, traductors, etc.).
2. Respectar la decisió de l'alumne a l'hora de la lectura en veu alta.
3. Assegurar-nos que hi ha hagut una bona comprensió abans de començar els treballs, tasques, proves o exàmens.
4. Permetre més temps per realitzar els treballs, tasques, proves o exàmens, o bé reduir-ne el nombre.
5. Adaptar els llibres de lectura al nivell lector de l'alumne.
6. Evitar la correcció en vermell.
7. Evitar la correcció sistemàtica de totes les faltes d'ortografia.
8. Avaluar els treballs, tasques, proves o exàmens en funció del contingut.
Les faltes d'ortografia no han d'influir en l'avaluació.

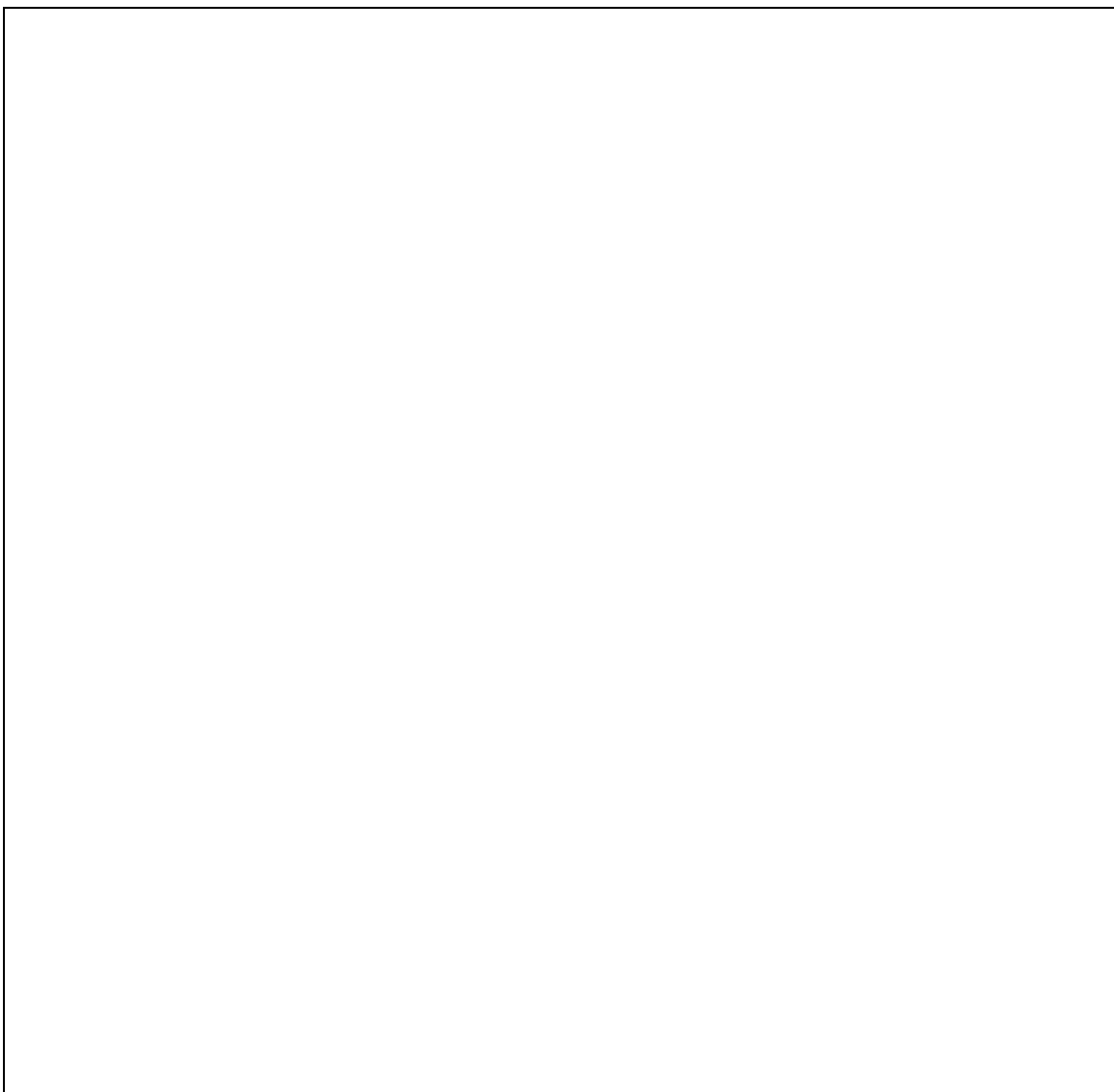
A continuació s'ofereix un model d'informe que pot ser utilitzat pels docents en aquells casos en què les conselleries d'educació no en tinguin un de propi.

Tutor/a:	
Alumne/a:	
Centre educatiu:	Data de naixement:
Curs:	Data d'observació:

Adaptacions específiques (per emplenar per l'equip docent) :

Dislèxia
Educació primària
(Segon cicle)
ACI no significativa

BIBLIOGRAFIA I RECURSOS D'INTERÈS

(1998). *Juega con Simón*. CD Rom. Valencia: Edicinco.

(2009). *El Lince* (de 5 a 8 años) y *El gran Lince* (a partir de 10 años). Barcelona: Educa.

Aguado, G., Cruz Ripoll, J. y Domezáin, M^a.J. (2003). *Comprender el lenguaje haciendo ejercicios*. Madrid: ENTHA Ediciones.

Álvarez Pérez, L. y González-Castro, P. (2007). *¡Fíjate y concéntrate más! 1, 2, 3 y 4*. Madrid: CEPE.

Badia Armengol, D. y Vila Santasusana, M. (1992). *Juegos de expresión oral y escrita*. Barcelona: GRAO Editorial.

Bustos Sánchez, I. (2008). *Fichas de lenguaje y lectura comprensiva 1 y 2*. Madrid: CEPE.

Buzan, T. (1996). *El libro de los mapas mentales*. Barcelona: Urano.

Calafí Rius, M., Guilera Sardá, A. y Méndez, L. (2004). *Percepción auditiva del lenguaje. Programa para su entrenamiento (5 elementos)*. Barcelona: Rústica.

Carrillo, A. y Carrera, C. (1993). *Programa de Habilidades Metafonológicas: Actividades de Segmentación para la Lectura. Educación Infantil y Necesidades Educativas Especiales*. Madrid: CEPE.

Darder, F. y Barceló, E. (2002). *Ven a jugar con Pipo. Vamos a leer con Pipo 1 y 2*. CD Rom. Palma: Cibal Multimedia.

De la Torre Alcalá, A. (2006). *¿Qué le falta? ¿Qué está equivocado?* Madrid: CEPE.

De la Torre Alcalá, A. (2008). *Inversiones. Láminas para recuperación de lectura y dictado*. Madrid: CEPE.

De la Torre Alcalá, A. (2008). *Nuevos ejercicios temporales 1 y 2*. Madrid: CEPE.

Fernández Baroja, F. et al. (2002). *La dislexia. Origen, diagnóstico y recuperación*. Madrid: CEPE.

Fernández Baroja, F. et al. (2008). *Fichas de recuperación de dislexia*. Madrid: CEPE.

Frostig, M. (1982). *Figuras y formas: niveles elemental, intermedio, adelantado: aprestamiento preescolar, corporal y gráfico*. Buenos Aires: Editorial Médica Panamericana.

García Ripoll, M. y Grau, M. (2003). *ALABRAI. Loto fonético multilingüe*. Castellano-Català-Valencià-Balear-Galego. Barcelona: Editorial Lebón.

- García Sánchez, C. y Estévez González, A. (2001). *El juego de la atención. (A partir de 6 años)*. Barcelona: Editorial Lebón.
- García Sánchez, C. y Estévez González, A. (2004). *El juego de la memoria. (A partir de 6 años)*. Barcelona: Editorial Lebón.
- García Sánchez, C. y Estévez González, A. (2006). *Ejercicios de rehabilitación-II. Memoria. Especial para adolescentes y adultos*. Barcelona: Editorial Lebón.
- García Sánchez, C. y Estévez González, A. (2007). *Ejercicios de rehabilitación-I. Atención. Especial para adolescentes y adultos*. Barcelona: Editorial Lebón.
- González Portal, M.D. (2000). *Dificultades en el aprendizaje de la lectura*. Madrid: Morata.
- Hermosilla Cirion, C. (2001). *Logopedia interactiva* (1ª ed.). Madrid: TEA Ediciones S.A. (software).
- López Garzón, G. (2002). *1º y 2º cuaderno de lectoescritura para el alumno: Enséñame a hablar*. Granada: GEU (Grupo Editorial Universitario).
- López Garzón, G. (2002). *Enséñame a hablar. Un material para la estructuración del lenguaje*. Granada: GEU (Grupo Editorial Universitario).
- Monfort, M. (2004). *Leer para hablar. Adquisición del lenguaje escrito en niño con alteraciones del desarrollo y/o lenguaje*. Madrid: ENTHA Ediciones.
- Monfort, M. y Juárez, A. (2007). *Cómic para hablar - 1, 2 y 3*. Madrid: CEPE.
- Monfort, M. y Juárez, A. (2007). *Loto fonético 1, 2, 3 y 4*. Madrid: CEPE.
- Monfort, M. y Juárez, A. (2007). *Parejas lógicas. Causa, finalidad, consecuencia*. Madrid: CEPE.
- Monfort, M. y Juárez, A. (2008). *El tren de las palabras*. Madrid: CEPE.
- Monfort, M. y Juárez, A. (2008). *Loto de acciones. Memory fonético*. Madrid: CEPE.
- Monfort, M., Juárez, A. y Monfort, I. (2001). *En la mente-2. Un soporte gráfico para el entrenamiento de las habilidades pragmáticas en niños: cómo decirlo*. Madrid: ENTHA Ediciones.
- Monfort, M., Juárez, A. y Monfort, I. (2002). *En la mente. Un soporte gráfico para el entrenamiento de las habilidades pragmáticas en niños*. Madrid: ENTHA Ediciones.
- Monge Díez, R. (2003). *Memoria visual y auditiva. Estrategias de intervención*. Barcelona: ISEP Editorial. (Bilingüe en Español y Portugués)
- Monge Díez, Rocío. *Inversiones. Gráficas, silábicas, numéricas*. Editorial Lebón. Barcelona. 2008.
- Pablo de Riesgo, C. (1988-90). *Fichas de recuperación de dislexia*. Madrid: CEPE.

Pablo Sánchez, M.J. y Pérez Montero, C. (2003). *El taller de lenguaje oral y de psicomotricidad en el aula 0-8 años*. Madrid: CEPE.

Pérez Portabella, J. (2006). *Ejercicios temporales I, II y III*. Madrid: CEPE.

Portellano Pérez, J.A. (2002). *La disgrafía. Concepto, diagnóstico y tratamiento de los trastornos de escritura*. Madrid: CEPE.

Portellano Pérez, J.A. (2008). *Rehabilitación de la disgrafía 1, 2, 3, 4 y 5*. Madrid: CEPE.

Rodríguez Jorrín, D. (1984). *La disortografía. Prevención y corrección*. Madrid: CEPE.

Sanguinetti Agustini, H. y Domínguez Torrejón, I. (1996). *Estimulación del lenguaje 1, 2, 3 y 4*. Madrid: CEPE.

Sanjuán Nájera, M. et al. (2004). *DISLEXIA, ortografía e iniciación lectora; Diccionario ortográfico ideovisual; Dictados ortográficos ideovisuales; Caligrafía, ortografía, lectura*. Zaragoza: Editorial Yalde.

Sanjuán Nájera, M. et al. (2004). *Ortografía ideovisual. Niveles 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, adultos y autoaprendizaje*. Zaragoza: Editorial Yalde.

Yuste, C. (2007). *Progresint. Programas para la estimulación de las habilidades de la inteligencia. Nivel 1,2, 3 y 4* (desde Educación Infantil hasta ESO). Madrid: CEPE.

Webs

<http://solidix-readingtoolkit.cenatic.es/wiki/index.php/Portada>

www.edu365.com

<http://orientacionandujar.wordpress.com/>

www.acd-dislexia.voluntariat.org

www.xtec.es

www.xtec.es/recursos/clic

www.pipoclub.com

www.educarm.es/udicom

www.leoloqueveo.org/actividades.htm

www.espaciologopedico.com

www.internen.es

<http://cf.inspiration.com/espanol/>

www.rehasoft.com/

www.integratek.es/

www.editorialyalde.com/

www.nuance.es/naturallyspeaking/

www.thinkbuzan.com/uk/landing/spanish

<http://rafalvell-equipdesuport.blogspot.com/2008/09/conscincia-fonolgica-enriqueta-garriga.html>

DISLÈXIA PROTOCOLS DE DETECCIÓ I ACTUACIÓ

ELABORACIÓ

Araceli Salas Vallespir, educadora infantil i psicomotricista.

Esther Gómez, pedagoga i mestra.

Helena Alvarado, psicòloga, pedagoga terapeuta i logopeda.

M. Àngels Damians, filòloga, logopeda i mestra d'audició i llenguatge.

Neus Martorell, logopeda i fisioterapeuta.

Sara Sancho, professora especialista en dislèxia.

COL·LABORACIÓ ESPECIAL

Associació Dislèxia i Família (DISFAM).

Dolors Forteza Forteza, professora del Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears.

REVISIÓ

Aina Ochogavía Gutiérrez, professora d'audició i llenguatge al CEIP Son Caliu.

Catalina Sans, tutora i coordinadora de 2n cicle de primària al centre Sant Josep Obrer.

Cati Fiol Serra, tutora de 2n de Primària al CEIP Es Fossaret (Sóller).

Inés Mojer Gehring, mestra tutora d'infantil al CEIP Els Tamarells.

Jaume Alzina Mestre, director de l'IES Llorenç Garcias i Font (Artà).

Maria Ribas Pizà, orientadora al CP Gabriel Comes i Ribas (Esporles).

Mercè Jaume Bosch, professora de suport a primària al centre Sant Josep Obrer.

Nuria Meix Prunes, mestra de 4t de primària al CP Mestre Colom (Bunyola).

Susana Morales Arcas, mestra d'audició i llenguatge al CEIP Alexandre Rosselló.

Vicenç Nicolau Munar, orientador escolar de l'EOEP Palma I.

FORMAT

Jaume Femenias Llull, mestre de primària al CEIP Aina Moll.